

משרד החינוך והתרבות - המחלקה לתרבות חורגנית

נ ל י ד ו צ ז ת ל ע י ד ון ב פ ר ש ת ה ש ב ד ע
בעריכת נחמה ליבוביץ שנת העשרים ושמונת

נח (תשכ"ט)

א. שאלה כללית

בובר במאמרו "סגנון המלה המנחה בספורי התורה":*

בא המקרא לספר, כיצד נפלגה הארץ אחר המבול וכיצד נפרדו "איי הגדייה" איש ללשונו. זו אותה שעה משעות העולם אשר לימים שר עליה המשוור (דב' לב ח') כי אז הפריד עליון בני אדם. מעשה זה כיצד אירע? מחצה על מחצה ערוך ספור קצר זה (א-ד; ה-ט). עלילת האדם, עלילת בגד של אלקים, שבע טלים מנחות מגשרות בין עלילת לעלילה...
וכל הארץ - בכך נפתח הספר, ובסופו חזרה משולשת, כמו חרוזה, של אותה לשון, אלא שלא הרי משמעותה שם כהרי משמעותה כאן...
עם הארץ המפורשת, - "שפה אחת" לו. במחצית הראשונה מצויה לשון זו פעם אחת בלבד, ואילו בשנייה המספרת על גבורתו תבוללת - הטפוררת של אלוקים המתבקש להתבצעת במישליו בתחום הלשון דוקא, חוזרת המלה שלש פעמים ברברי אלוקים וצור פעם נוספת בסכום המעשה הניתן בסוף.
ארץ, עם שפיר, גורל גויי הארץ הוא צירן של ספור זה; ואולם הלשון היא התחום שבו מתארע סתם מתארע.
... הנה כי כן שבעת גשרי הטלים המנחות ממחישים לפינינו את הקשר שבין ההתקוממות לבין הכרעתה בפתח דברי ימי העמים.

- 1) מה הן המש הטלים המנחות האחרות?
2) מה משמעותה של "כל הארץ" בתקופת הראשון של ספורנו ומה משמעותה בסופו?
3) במה מפורשנינו רואים בצפניה ג' ט' דמו לטפורנו. הספר מה אומדן?
* דרכו של מקרא מוסד ביאליק ט"ז 286.

ב. שאלות ודיוקים ברשי

- 1) ג ד"ה הנה: הזמירו עצמכם כל "הנה" לשון חזונה הוא שמליטים עצמכם ומתחברים למלאכה או לעצה או למשא "הנה" הזמירו. אפרי ללייר בלעז.
2) ז ד"ה הנה: מדה כנגד מדה, הם אמרו "הנה נבנה" והוא כנגדם, מדה ואמר "הנה נבדה".
3) ו ד"ה הן עם אחד: כל טובה זו יש עמכם, שעם אחד הם בשפה אחת לכלם ודבר זה החלו לעשות.
4) ו' י. תחלם: נכסו אמרם, עשדתם, להחליל חם לעשות.
5) כל ד"ה נבבלה: ונבלבל, נון משמש בלשון רבים וקא האטרונה יתקנה, כמא של "נבדה".
א) איזו אי הנהגה בפרוש המלה נצה רשי למנוע בדבריו אלה?
ב) אם נצה להעמידו על אא יחירה בלשון רבים (=צורה רבים מאורכת), למח לא אמר דבריו על ה'א של "נדה", שהוא קודמת ל"נבלה".
ג) ר' אליהו מזרחי מוסיף לדברי רשי אלה: "וחיאתה של נון של נבלה מטה שהורכחו הזקנים (= השבעים) זקנים שהרגפו את חזרה ליונית) לתחליף המצד "באלף" הסבר את דבריו.

6) ט ד"ה ומשם הפיצם: למד שאין לו חלק לעולם הבא; ... וכי איזו קשה? של דור המבול או של דור הפלגה? אלו לא פשטו יד בעיקר (הקב"ה) ואלו פשטו יד בעיקר כביכול להלחם בו. ואלו בשטפו ואלו לא זאבדו מן העולם? אלא שדור המבול היו גזלנים והיתה מריבה ביניהם ואלו היו נוהגים אהבה ורעות ביניהם, שנאמר (י"א א') "שפה אחת ודברים אחדים", למדת ששגוי המחלוקת וגדול השלום.

דברי רשי אלה מקורם בגראשית רבה ל"ח (ו'). אמר ר' לעזר: איזו קשה, זה שאומר למלך: "או אני או אהה צפלימין" (פרשת מחרז"ו: מאחר שאתה בפלמין אלך לי ואעזוב אותך בפלמין) או זה שאמר: "לא אני ולא אתה בפלמין!"? זה שאומר: "או אני או אתה בפלמין!" כך דור המבול, אמרו (איוב כ"א ט"ו) "מה שזי כי בעבדנו". דור הפלגה אמרו: "לא כל היטבו שלבור לו את העליונים וליתן לנו את התחתונים. אלא בגאון ונעשה לנו מגדל ונביתו עבודה זרה בראשו ונביתו חרץ ביזה ותחי בראית כאילו עושה עמו מלחמה". מהם (= מדור המבול) לא נשארה פליטה ואלו (= דור הפלגה) נשארה מהם פליטה. אלא דור המבול על ידי שהיו שטופין בגזל (איוב כ"ד) "גבולות ישיגורו פני גזלו וירעור", לפיכך לא נשארה מהם פליטה. אבל אלו ע"י שהיו נוהגים זה לזה "ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים" - לפיכך נשארה מהם פליטה.

דבי אמר: גדול שלום שאפילו ישראל עובדים ע"ז ושלום ביניהם, אמר הקב"ה: כביכול איני שולט בהם, שג' (הושע ד' י"ז) "חבור עצבים אפרים חנה לז", אבל אם חלוק לבט, מה כתיב? (הושע י' ב') "חלק לבט עתה ואמסד".

- 1) הסבר למה פתח דברי הגר"ו ב"למד שאין להם חלק לעולם הבא". מניין למד?
- 2) אלמנטינו מעיר לדברי רשי הנ"ל? יפה דקדק דשי בלשוננו שלא אמר "ואלה לא נשטפו" ... הסבר - במה יפה ולקדקו זה בלשוננו?
- 3) הסגף למה אין רשי מביא דברי המדרש הנ"ל גבי הושע ז' י"ז. (שם פרש ד"ת חבור עצבים: נצמד לע"ז וא"א לו לפרוש, לפיכך הגח לו, אתה הצביא, ולא תבא להוכיחו, כי לא יועיל).

ג. שאלה כללית

ר' יוסף אבן כספי, טירת כסף:

וספור ענין הפלגה שהיתה שם, להודיענו סבת החלק הלשונית בהתפשט העמים ההם לפאות, כמו שקדם לזה (י' כ') "ללשוונתם מארצותם". אמנם ה' ית' לא הכריחם ביחוד לשון לשון, כי הלשון הסכמי, ואם יש מבורא לקצת סוגי הלשון בטבע הארצות, אמנם סבב ה' העדר הסכמתם בלשון אחר; ולכן זה נכון לומר שסבב יחוד לשונותם אבל בצד מה, רצוני בכונה שבית, וכבר די במה שרמזנו במצוה הששית.*

(* במבוא לפרושן "טירת כסף" (מאמר שני 'ענינים הפרטיים') הוא נותן שבע מצוות "למעין בספרו טרם התחילו בעיון זה" "קראתים על דרך סימן שבע מצוות בני נח, לפי שבשמירתם "יהיה לנו מנוח מבהלות הרעיונים ומטרדת המחשבות בהבנת דברי הכתובים מספרי המקרא...". המצוה השישית לדעת, כי הדברים הם כולם מיוחדים לה' ית', עד שכל הענינים הנמצאים לאמר שהוא הפעל להם וזה בלשונות שונים, אם לשון פעולה או עשייה או אמירה ודבור, ובכלל בכל לשון שאפשר...

- xx (1) איך מפרש אבן כספי את פסוק ט' שבפרקנו?
- xx (2) מהי הקושיה הגדולה של פסוקנו שאותה בא לישב?
- xx (3) הסבר את המלים המסומנות בקו.

ד. ו' הן עם אחד ושפה אחת לבולם

השקפה: פרק י' ה' מאלה נפרדו איי הגויים בארצותם איש ללשונו למשפחותם בגוייהם. התוכל להסביר מהו התבדל בין "עם" ל"גוי"? ועיין שמות ל"ב ט' ראיתי את העם הזה והנה עם קשה עורף הוא ... הניחה לי ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול.